

ЗМІСТ

CONTENTS

СЛОВО РЕДАКТОРА **2** EDITOR'S COLUMN

НОВИНИ

NEWS

- Студентські наукові події **3** Student's scientific events
- Підручник **4** Textbook
"Основи інклюзивної освіти"
"Basics of inclusive education"
- Кафедри логопедії **4** Speech therapy department
національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова — 20 років
of the national M. Dragomanov university
celebrates its 20th anniversary

НАУКА — ПРАКТИЦІ

FROM SCIENCE INTO PRACTICE

- Заїка С.К., Заїка Д.М. **6** Zaika S.K., Zaika D.M.
Актуальні проблеми
кохлеарної імплантації в Україні
Urgent matters
of cochlear implantation in Ukraine
- Ковтун-Стрельникова О.В., Торба А.А. **10** Kovtun-Strelnikova O.V., Torba A.A.
Карта оцінювання комунікативних
та мовленнєвих здібностей дитини
в службі раннього втручання
Evaluation card for assessing
child's speech and communication skills
at the early intervention service
- Тичина І.М., Портницька Н.Ф., Лесик С.М. **13** Tychina I.M., Portnitska N.F., Lesik S.M.
Проблема психологічної готовності
практичних психологів до роботи з дітьми
з особливими освітніми потребами
The problem of psychological readiness
of practical psychologists to work
with children with special educational needs
- Тичина К.О. **16** Tychyna K.O.
Тренінг гармонізації дитячо-батьківських
стосунків у сім'ях, що виховують дітей
старшого дошкільного віку з тяжкими
порушеннями мовлення
The training for harmonizing family
relationships between the parents
and the children of senior preschool age
with profound speech disorders

З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ

BEST PRACTICES

- Стахова Л.Л., Зелінська-Любченко К.О. **24** Stakhova L.L., Zelinskaya-Lyubchenko K.O.
Організація психолого-педагогічної роботи
в науково-практичному центрі
кафедри логопедії
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
Organization of psychological
and pedagogical work in the Scientific
and practical centre of the speech therapy
department of the Sumy state pedagogical
university named after A.S. Makarenko
- Скрипко О.І. **28** Skrypko O.I.
Батьківська адвокація
раннього втручання в Україні
Parental advocacy of early intervention
services in Ukraine

АНОНСИ

ANNOUNCEMENT

- Інформація про конференцію
"Раннє втручання: назустріч новій
парадигмі через партнерство
професіоналів, сімей та суспільства"
30 Information on the conference
"Early intervention: towards
to the new paradigm through partnership
of professionals, families and society"
- Майстер-класи та тренінги УАКП **31** Master-classes and training of UASP

ронніми дорослими, участь у діагностичних і тренінгових заходах є чинником соціалізації, інтеграції у широке коло суспільних стосунків.

Література

1. Медведовська Н.В. Проблема переорієнтації послуг охорони психічного здоров'я з урахуванням соціальних потреб пацієнтів на етапі стаціонарної допомоги / Н.В. Медведовська, А.К. Ладик-Бризгалова // Україна. Здоров'я нації. — 2012. — № 4 (24). — С. 95-99.
2. Іпатов А.В. Надання медико-соціальної експертної допомоги інвалідам внаслідок розладів психіки та поведінки в Україні: сучасний стан, труднощі та перспективи / А.В. Іпатов, І.Я. Ханюкова, І.В. Дроздова, Н.О. Гондуленко // Український вісник медико-соціальної експертизи. — 2013. — С. 45-47 с.
3. Психологічне обстеження школярів, що потребують корекції розумового розвитку" / [уклад. Портницька Н.Ф., Тичина І.М.]. — Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2015.
4. Тичина І.М., Байдюк А., Жигун Ю., Кухарчук В., Лобода О. Рефлексія досвіду тренінгової роботи з дітьми, що потребують корекції розумового розвитку / Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. / за ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. — Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2015. — С. 125-129.

УДК 159.996.3

ТРЕНІНГ ГАРМОНІЗАЦІЇ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ У СІМ'ЯХ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

К.О. ТИЧИНА, викладач кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена проблемі гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. У ній розглядається комплекс тренінгових занять, що передбачає реалізацію трьох напрямів: робота з батьками, робота з дітьми з ТПМ та в об'єднаній групі батьків та дітей. Представлено організаційно-методичні умови тренінгової роботи з батьками та дітьми означеної категорії. Тренінг спрямований на психологічний корекційно-розвивальний вплив на батьків та дітей, що здійснюється з метою розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів системи міжособистісних сімейних стосунків.

Ключові слова: тренінг, гармонізація, дитячо-батьківські стосунки, діти з тяжкими порушеннями мовлення.

Актуальним питанням сучасної спеціальної психології є розробка комплексних методик, технологій, програм роботи із сім'єю дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Адже сім'я є саме тим середовищем, де дитина оволодіває зразками міжособистісної взаємодії. Особливого значення набуває проблема гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Обмеженість засобів комунікативної взаємодії дітей із тяжкими порушеннями мовлення впливає на міжособистісні стосунки з оточуючими (однолітки, сім'я), що негативно позначається на пізнавальній сфері, емоційному стані та відображається в поведінці дитини з ТПМ. У межах нашого дослідження цей взаємозв'язок пропонуємо розкрити через компоненти системи міжособистісних сімейних стосунків (в т.ч. дитячо-батьківські): когнітивний, емоційний та поведінковий [1-3, 9].

Теоретичний аналіз та узагальнення наукових досліджень проблеми вивчення міжособистісних сімейних

стосунків засвідчив наявність наукових робіт про окремі показники компонентів системи дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей із ТПМ: батьківські установки (А. Співаковська), особистісні цінності батьків (Т. Адеєва), емоційне ставлення батьків (О. Хорошева), стани у батьків дітей із ТПМ (С. Векілова, Л. Дика, Є. Кузьмін, А. Прохоров), подолання "батьківського стресу" (Л. Пастухова), емоційний контакт між батьками та дитиною (В. Кисличенко, С. Конопляста, Л. Харьков), вплив особливих психічних станів батьків на дитину з ТПМ (В. Кондратенко), труднощі в комунікації та взаємодії всіх членів родини (Т. Кожанова, І. Мартиненко, І. Марченко, В. Тарасун, М. Шеремет) [4, 6-8, 10].

Виходячи з аналізу сучасних літературних джерел та вивчаючи наукову спадщину класиків, які займалися вищезазначеною проблемою, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день відсутні цілеспрямовані дослідження когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів системи дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей із ТПМ із позиції як батьків, так і дітей.

Важливо зазначити що у контексті досліджуваної проблеми актуальним є питання пошуку шляхів і засобів гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей означеної категорії. Одним із таких засобів є тренінг.

Тренінг є формою практичної психологічної роботи, що спрямований на створення феномену "групового навчання" за рахунок максимального використання потенціалу, знань, досвіду кожного учасника і за допомогою спеціальних прийомів [5].

Мета статті полягає у розкритті ролі тренінгу в гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Розроблений комплекс тренінгових занять передбачає реалізацію трьох напрямів: робота з батьками, робота з дітьми з ТПМ та в об'єднаній групі батьків та дітей.

Для успішного та послідовного впровадження комплексу тренінгових занять на основі результатів констатувального етапу дослідження, узагальнення теоретичного матеріалу щодо системного підходу під час психолого-педагогічного супроводу сімей, що виховують дітей з ТПМ було визначено етапи тренінгу.

Комплекс тренінгових занять включає чотири основні етапи, що розрізняються за своїми завданнями і тривалістю:

I етап — ознайомлювальний, спрямований на зниження емоційної напруги, створення позитивного емоційного настрою та інвентаризацію;

II етап — репродуктивний, орієнтований на формування уявлень у дітей та батьків про розподіл сімейних ролей та функцій, власну відповідальність, усвідомлення власних емоцій;

■ Стаття посвячена проблеме гармонизации детско-родительских отношений в семьях, воспитывающих детей старшего дошкольного возраста с тяжелыми нарушениями речи. В ней рассматривается комплекс тренинговых упражнений, предусматривающий реализацию трех направлений: работа с родителями, работа с детьми с ТПМ и в объединенной группе родителей и детей. Представлены организационно-методические условия тренинговой работы с родителями и детьми указанной категории. Тренинг направлен на психологическое коррекционно-развивающее влияние на родителей и детей, осуществляемое с целью развития когнитивного, эмоционального и поведенческого компонентов системы межличностных семейных отношений.

Ключевые слова: тренинг, гармонизация, детско-родительские отношения, дети с тяжелыми нарушениями речи.

■ The article is devoted to the issues of harmonization of relationships between the parents and the children in the families raising senior preschool age children with profound speech disorders. The author presents the training program, addressing the following three areas: work with the parents, work with the children who have PSD and work with joined group of parents and children. The organizational and methodical preconditions of the training work with the parents and their children with PSD are presented. The program was designed to have psychological correction-developmental influence on parents and children, aimed at developing cognitive, emotional and behavioural components of the system of interpersonal family relationships.

Key words: training, harmonisation, parents and children relationships, children with profound speech disorders.

III етап — репродуктивно-продуктивний, спрямований на розпізнавання власних емоцій та того, як вони виражаються, формування умінь розпізнавати емоції власної дитини, тренування ефективних мовленнєвих повідомлень батьків, адресованих дитині;

IV етап — творчий, орієнтований на формування умінь сприймати дитину та співпереживати їй, навчання вмінню приймати до уваги почуття іншої людини в конфліктних ситуаціях та усвідомлення позитивного емоційного досвіду від спілкування з дитиною; прийняття реального образу своєї дитини і формування позитивного настрою у її вихованні.

У зв'язку із відмінностями у завданнях кожного запропонованого напрямку (робота з батьками, робота з дітьми з ТПМ та в об'єднаній групі батьків та дітей) розподілено різну кількість тренінгових занять на кожному з етапів тренінгу з гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення (табл. 1).

Для успішної реалізації цілей і завдань комплексу робота на тренінгових заняттях будується з опорою на такі **принципи**:

- **принцип групової роботи**: вся робота і всі висновки робляться спільно;
- **принцип послідовності** у вибудовуванні процедур по засвоєнню і відпрацювання нових, більш ефективних, в порівнянні зі старими, формами поведінки (спочатку учасникам групи демонструється зразок цієї поведінки і організовується його обговорення, потім ведучий дає докладну інструкцію з виділенням основних компонентів для ефективного виконання за зразком, і тільки потім включаються практичні вправи по закріпленню і відпрацюванню нових навичок поведінки);

- **принцип постійного зворотного зв'язку**, тобто безперервне отримання інформації від інших членів групи, які аналізують результати виконання вправ. Завдяки цьому кожен учасник може коригувати свою подальшу поведінку, замінюючи старі невдалі способи спілкування на нові, перевіряючи їх вплив на оточуючих. Для цього на заняттях створюються умови, що забезпечують готовність учасників говорити іншим про них самих і слухати думку про себе;
- **принцип добровільної участі**, як у всьому тренінгу, так і в його окремих заняттях і вправах. Дорослий повинен мати природну зацікавленість у змінах свого ставлення в ході роботи, тобто примусово особистісні зміни поведінки в позитивному сенсі, як правило, не відбуваються;
- **принцип самотійності**: формування у батьків впевненості в собі через "щоденне випитування" (аналіз) почуттів, станів;
- **принцип практичної спрямованості**: формування та відпрацювання навичок і вмінь ефективної взаємодії з дітьми;
- **принцип компетентності в питаннях влади й авторитету людських стосунків**: батьки дізнаються про ті витрати, які чекають їх на шляху потурання і авторитарності. Вчать новому способу взаємодії на основі суб'єкт-суб'єктних недирективних стосунків у процесі виконання окремих вправ і участі в дискусіях на певні теми.

Організація тренінгових занять передбачає оптимальну кількість учасників 5-6 пар (III етап — 5-6 дітей та 5-6 батьків). Групу можуть відвідувати один або відразу двоє батьків, вони можуть мінятися. Це можуть бути бабуся, дідусь, але обов'язково той, хто займається вихованням дитини безпосередньо. У тих випадках, коли конфлікт стосунків пов'язаний з одним

Таблиця 1. Орієнтовна кількість тренінгових занять відповідно до етапів тренінгу

Етап	Батьки	Діти	Батьки та діти
	Орієнтовна кількість занять		
I етап — ознайомлювальний	2	4	1
II етап — репродуктивний	4	4	1
III етап — репродуктивно-продуктивний	4	4	2
IV етап — творчий	4	4	2

з батьків, рекомендується відвідування групи саме таких батьків. Бажано віддати перевагу різностатевій групі. Тривалість заняття за участі дітей — 45 хвилин, для батьків — 1,5 години.

Проведення тренінгу здійснюється з урахуванням таких **правил**:

1. Вільної участі — означає легалізацію вільного входження та виходу з гри без порушення її правил для кожного учасника. Діти, які не погоджуються брати участь у групових активностях можуть бути спостережачими або помічниками психолога. Добір ігор і завдань здійснений таким чином, що кожна дитина матиме бажання долучитися до групової діяльності.

2. Взаємоповаги — передбачає, що кожен має право: висловити думку чи пропозицію, бути вислуханим, вибору, на допомогу дорослого чи товаришів.

3. Заборони фізичної агресії — означає, що всі конфлікти в процесі групової роботи повинні вирішуватись "мирним" конструктивним шляхом без застосування фізичних покарань.

4. Рефлексії — реалізується у спільному обговоренні підсумків тренінгового заняття психологом з дітьми.

5. Відсутності оцінювання, що дає змогу дітям самостійно аналізувати комунікативні ситуації, обирати моделі й стратегії поведінки, накопичувати власний комунікативний досвід.

Кожне заняття, незалежно від етапу тренінгу і його конкретного змісту включає три частини: вступну, основну і заключну. Кожна частина вирішує кілька самостійних завдань, що визначають її зміст.

Вступна частина ставить на меті підготувати учасників групи до незвичної для них форми тренінгу: створення сприятливого психологічного середовища, вироблення, прийняття та засвоєння правил роботи групи, налагодження прямого та зворотнього зв'язків між учасниками, створення ситуації рефлексії. Для вирішення цих завдань виконуються вправи та ігри на знайомство, прийняття правил роботи у групі, прояснення очікувань і на зняття емоційної напруги: слухання музики, дихальна гімнастика, елементи саморегуляції.

Основна частина заняття займає більшу частину часу (до 3/4) і за своїм змістом являє реалізацію відповідного етапу комп-

лексу тренінгових занять. Наприклад, на першому етапі тренінгу відбувається оцінка рівня поінформованості щодо проблематики, а також актуалізація проблеми та конкретних завдань для її розв'язання тощо.

Заклучна частина ставить на меті зняття у учасників тренінгового заняття емоційного збудження і рефлексію змісту заняття кожним учасником окремо і всієї групи в цілому, обговорення домашнього завдання (для групи батьків). Обговорення підсумків заняття проводиться в колі у формі бесіди з питань, що дозволяє обмінюватися враженнями та думками. Питання можуть бути типу: "що сподобалося і що не сподобалося? чому?", "що заважало виконувати завдання сьогоднішнього заняття?", "що було особливо складно виконати і чому?" тощо.

Домашнє завдання є обов'язковим для батьків на кожному занятті і використовується як елемент методу педагогічної форми тренінгового заняття. Воно має характеристики практичних рекомендацій та завдань, що стосуються зміни уявлень та емоційного стану батьків щодо власних дітей. Представлення домашнього завдання — усна розповідь батьків про результати своїх виховних зусиль, здійснювана на початку або в кінці заняття. У деяких випадках (залежно від мети заняття) — в основній частині заняття.

Надалі представлено зміст комплексу тренінгових занять у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Перший напрям комплексу тренінгових занять спрямований на формування суб'єкт-суб'єктних емоційно довірливих дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення передбачає психологічний корекційно-розвивальний вплив на батьків, що здійснюється з метою розвитку когнітивного та емоційного компонентів системи міжособистісних сімейних стосунків. Діяльність першого напрямку комплексу тренінгових занять, що спрямований на роботу з батьками дітей з ТПМ, передбачає такі завдання: формування уявлень про розподіл сімейних ролей та функцій, про відповідальність батьків; поглиблення усвідомлення власних емоцій та способів їх вираження; формування уміння розпізнавати власні емоції та емоції

дитини, також уміння сприймати дитину та виявляти емпатію.

Відповідно до орієнтовної тематики та визначеної структури занять, психолог добирає ігри та вправи для проведення, конкретизуючи мету залежно від індивідуально-вікових та особистісних особливостей учасників тренінгового заняття. Ігри та вправи розподіляються за етапами. Наведемо приклад тренінгового заняття на ознайомлювальному етапі.

I ЕТАП — ОЗНАЙОМЛЮВАЛЬНИЙ Тренінгове заняття №1

Мета: знайомство учасників тренінгу, зниження емоційної напруги, з'ясування очікувань та побоювань батьків, загальна орієнтація в проблемах батьків, активізація дитячого еґо-стану батьків, формування умінь усвідомлювати спільні риси з дитиною.

Ресурси: фліпчарт, кольорові маркери, картки для візиток, кольорові олівці, щоденники за кількістю учасників.

План

I. Вступна частина.

1. *Привітання.* Вправа "Самопрезентація".

Мета: знайомство учасників тренінгу, зниження емоційної напруги, з'ясування очікувань

Обладнання: картки для візиток, кольорові олівці

Хід вправи: учасникам видають картки й олівці для оформлення "візиток". Через деякий час (5-7 хв) необхідно пред'явити свою "візитку", розповісти коротко про себе, про свої очікування і побоювання, пов'язані з тренінгом.

2. *Очікування учасників тренінгу.*

3. *Оголошення мети тренінгового заняття.*

4. *Прийняття правил групи.*

II. Основна частина.

5. *Вправа "Соціометрія".*

Мета: знайомство учасників тренінгу, зниження емоційної напруги

Хід вправи: учасники вільно розходяться по кімнаті. Психолог дає завдання: "Знайдіть один одного ті, у кого однаковий колір очей" (варіанти: "Ті, у кого день народження влітку", "Ті, в чиєму імені 5 букв" тощо).

6. *Вправа "Що спільного?".*

Мета: активізація дитячого еґо-стану батьків, формування уміння усвідомлювати спільні риси з дитиною

Обладнання: щоденники за кількістю учасників

Хід вправи: Психолог говорить про важливість розуміння себе самого і розуміння своєї дитини, пропонує батькам відповісти на ряд питань. Батьки вперше звертаються до своїх щоденників. Слід звернути увагу на важливість ведення щоденників і виконання домашніх завдань, так як їх обговорення завжди відбувається на наступних заняттях. Відповідаючи на питання, батьки заповнюють таблицю (табл. 2), де відповідають за себе і за дитину, залишаючи місце для реальної відповіді дитини, яку вони отримають вже вдома.

Далі при обміні відповідями на питання, заняття часто приймає вид вільної дискусії, яку психологу варто заохочувати. Тут важливо, щоб учасники групи розповіли про себе, знайшли щось спільне, що об'єднує їх самих і їхніх дітей. Психолог, проводячи просту статистику, може підкреслити, які тварини, казки, бажання тощо називалися в групі найчастіше.

III. Заключна частина.

7. *Рефлексія учасників.*

8. *Домашня робота* включає завершення таблиці в графі відповідей дитини. Батько (мати) повинен задати дитині наявні у нього питання, записати відповіді дитини і порівняти їх з тими, які він припускав.

Другий напрям комплексу тренінгових занять з формування гармонійних дитячо-батьківських стосунків передбачав психологічний корекційно-розвивальний вплив на дітей старшого дошкільного віку з ТПМ, що здійснювався з метою розвитку когнітивного та емоційного компонентів системи міжособистісних сімейних стосунків. Розкриємо завдання другого напрямку комплексу (робота з дітьми з ТПМ): формування уявлень про власне місце та роль в сімейній системі, про розподіл сімейних ролей та функцій, про батьківський авторитет, про власні емоції та способи їх вираження; формування уміння розпізнавати емоції батьків; формування почуття поваги та любові до батьків. Наведемо приклад тренінгового заняття на репродуктивному етапі.

Таблиця 2

Питання	Відповідь батька	Відповідь за дитину	Відповідь дитини (домашнє завдання)
Моя улюблена тварина і чому. Тварина, яка мені не подобається, і чому?			
Мій улюблений колір і чому? Колір, який мені не подобається і чому?			
Моя улюблена казка. Казка, яка мені не подобається.			
Якби у мене була фантастична можливість стати кимось на один день, то я б став... Чому?			
Доброго чарівника я попросив би про... А злого попросив би про... Чому?			
У яких тварин перетворив би чарівник мене самого і членів моєї сім'ї. Чому?			

II ЕТАП — РЕПРОДУКТИВНИЙ

Корекційно-розвивальне заняття № 3

Мета: закріплювати і збагачувати уявлення дітей про сім'ю, виховувати любов до своєї родини, формувати уявлення про власну родину, формувати у дітей уявлення про міжособистісні стосунки власної родини.

Ресурси: фліпчарт з аркушами, різнокольорові маркери, малюнок, на якому зображено родину, картка із зображенням дівчинки, аркуші паперу та набори кольорових олівців за кількістю дітей, килимки для психогімнастики.

План

I. Вступна частина.

1. Ритуал привітання.
2. Вправа "Що таке родина?".

Мета: закріплювати і збагачувати уявлення дітей про сім'ю; виховувати любов до своєї родини.

Обладнання: малюнок, на якому зображено родину.

Хід гри: Діти розглядають малюнок і розповідають, кого на ньому зображено. Психолог пропонує дітям поміркувати й пояснити, що таке родина. Виконуючи ігрове завдання, діти мають скласти якомога більше різних речень.

Якщо варіанти відповіді у дітей відсутні, то психолог допомагає дітям включитися у роботу, даючи допоміжні питання: "Діти, як Ви гадаєте з кого складається родина?"

тощо. Далі психолог дає визначення поняттю "родина" та пояснює його зміст.

3. Оголошення мети заняття.

4. Повторення правил групи.

II. Основна частина.

5. Вправа "Розкажи, дитино, про свою родину!"

Мета: формувати уявлення про власну родину; виховувати любов до своєї сім'ї.

Обладнання: картка із зображенням дівчинки.

Хід гри: Зараз ми з Вами спробуємо розповісти про всіх членів своєї сім'ї, поділитися з товаришами. Як же розказати про маму і тата, братиків і сестричок? Послухайте, як розповіла про свою родину дівчинка Юля, яку вибачите на малюнку.

Орієнтовний зразок розповіді.

Я Юля Шевченко. У мене гарна родина. У мене є мама — Шевченко Алла Петрівна і тато — Шевченко Андрій Михайлович. Моя мама білява, струнка, очі в неї блакитні. Вона працює у школі вчителем. Мій тато високий, чорнявий, носить вуса. Тато має професію слюсаря і працює на заводі. Ще в мене є маленька сестричка Оленка і старший братик Миколка. Миколка — веселий, добрий, розумний. Він ходить до школи, навчається в четвертому класі. А Оленка — цікава й допитлива. Вона відвідує молодшу групу нашого дитячого садка. Я дуже люблю свою сім'ю та пишаюся нею.

Психолог пояснює дітям, як слід розповідати: спершу потрібно назвати себе (ім'я,

прізвище), потім — прізвища, імената по батькові своїх батьків, стисло описати їхню зовнішність. Після цього слід згадати професії мами й тата і місце роботи кожного з них. Потім потрібно розказати про інших дітей родини (якщо вони є) — братиків або сестричок: якого вони віку, як їх звати, яку вони мають вдачу і чим займаються. Наприкінці розповіді слід сказати про ставлення до своєї родини.

Діти по черзі виконують ігрове завдання. За необхідності психолог допомагає їм, нагадуючи послідовність розповіді або задаючи навідині запитання.

6. Вправа “Намалюй сім’ю”.

Мета: формувати у дітей уявлення про міжособистісні стосунки власної родини.

Обладнання: аркуші паперу та набори кольорових олівців за кількістю дітей.

Хід гри: Психолог просить дітей намалювати свою сім’ю, де кожний член родини займається своєю звичною справою. Після завершення малюнків психолог організовує обговорення.

Психогімнастика “Малята сплять”.

Мета: зняти психоемоційну напругу, розслабитись

Хід завдання: дітям роздаються килимки, які будуть їхніми ліжечками.

Усі перетворюються на кошенят (зайчиків, мишенят тощо). Дітей можна накрити ковдрами. Під “Колискову” Моцарта усі тваринки сплять.

III. Заключна частина.

7. Підведення підсумків заняття.

8. Ритуал прощання.

Третій напрям комплексу тренінгових занять з формування гармонійних дитячо-батьківських стосунків передбачав психологічний корекційно-розвивальний вплив на дітей старшого дошкільного віку з ТПМ, що спрямований на психологічний корекційно-розвивальний вплив на поведінковий компонент системи МСС в об’єднаній групі у батьків та дітей старшого дошкільного віку з ТПМ. Розкриємо завдання третього напрямку тренінгу (робота в об’єднаній групі батьків та дітей з ТПМ): формування умінь взаємодіяти між батьками та дітьми (навчити слухати, чути, розуміти, співпереживати, передавати інформацію один одному); навчання способам задовольняти емоційні потреби у спілкуванні та взаємодії

соціально прийнятними засобами (через гру, творчу діяльність, вербально та невербально); формування вмінь активного слухання та базових — конструктивного вирішення конфліктів.

Наведемо приклад тренінгового заняття на творчому етапі.

IV ЕТАП — ТВОРЧИЙ

Корекційно-розвивальне заняття № 6

Мета: сформувати довірливі стосунки між батьками та дітьми, довести до свідомості сімейні правила, які не проговорюються та проаналізувати їх, формувати уміння слухати, чути, розуміти інформацію, співпереживати один одному, формувати способи давати та приймати похвалу, підвищити самооцінку учасників

Ресурси: фліпчарт з аркушами, різнокольорові маркери, хустинки за кількістю діад, спокійна музика, аркуші паперу та фломастери, ящик або мішок

План

I. Вступна частина.

1. Ритуал привітання.

2. Вправа “Сліпий і поводитир”.

Мета: сформувати довірливі стосунки між батьками та дітьми

Обладнання: хустинки за кількістю діад, спокійна музика

Хід вправи: Психолог просить учасників вибрати у діадах, кому за бажанням зав’яжуть очі. Він “сліпий”. Другий буде його доводитирем. Участь бере кожен гравець. Як тільки зазвучить музика, “поводир” дбайливо поведе “сліпого”, даючи йому пощупати різні речі — великі та маленькі, гладкі, тверді, колючі, холодні. Тільки нічого не можна говорити при цьому. Коли через деякий час музика вимикається, гравці міняються ролями. А коли повертаються в коло, то розповідають, що пережили під час прогулянки.

3. Оголошення мети заняття.

4. Повторення правил групи.

II. Основна частина.

5. Вправа “Сімейні правила”.

Мета: довести до свідомості сімейні правила, які не проговорюються та проаналізувати їх

Обладнання: аркуші паперу та фломастери

Хід вправи: учасникам групи пропонується написати список сімейних правил

(звичаїв, заборон, звичок, установок, поглядів, яких дотримуються всі члени сім'ї), всі працюють у діадах. Потім відбувається взаємообмін написаним в колі. Психолог може запитати: "Які правила вас задовольняють, а які — ні? Якими правилами ви хотіли б доповнити ваш перелік?".

6. *Вправа "Скарбничка ідей"*.

Мета: формувати вміння слухати, чути, розуміти інформацію, співпереживати один одному.

Обладнання: ящик або мішок, аркуші паперу та фломастери

Хід вправи: психолог просить діади написати на аркуші паперу ідею, яка на їхню думку сприяє зміцненню сім'ї та налагодженню стосунків у родині й опускають її в ящик або мішок.

Потім всі учасники по черзі витягують ідею, озвучують її та дають аналіз (може чи така ідея виявиться успішною?). Іде обговорення.

7. *Вправа "Свято ввічливості"*.

Мета: формувати способи надавати та приймати похвалу, підвищити самооцінку учасників

Хід вправи: "Сьогодні в нашій групі, — каже психолог, — оголошується свято ввічливості! Ввічливі люди відрізняються тим, що ніколи не забувають дякувати оточуючим". Психолог просить батьків подякувати своїм дітям, а ті в свою чергу мають подякувати своїм батькам, партнери обіймають та говорять слова любові у відповідь.

III. Заключна частина.

8. *Підведення підсумків заняття.*

9. *Ритуал прощання.*

Таким чином, комплекс тренінгових занять дозволяє створити умови для етапного формування гармонійних дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення та отримання позитивного емоційного досвіду від взаємодії та спілкування дітей цієї категорії з батьками.

Література

1. Андреева Г. В. Семейная психология: учеб. Пособие / Г.В. Андреева — СПб.: Речь, 2004. — 244 с.
2. Боулби Дж. Детям — любовь и заботу // Психология развития. Хрестоматия / Дж. Боулби. — СПб.: Питер, 2001. — С. 127-139.
3. Захарова Г.И. Психология семейных отношений: учебное пособие / Г.И. Захарова — Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2009. — 63 с.
4. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / В.А. Кисличенко. — К., 2011. — 20 с.
5. Климишин О.І. Теорія і методика тренінгу розвитку духовності особистості: Навчально-методичний посібник / О.І. Климишин. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. — 112 с.
6. Кондратенко В. Заїкання: феноменологія та основні напрями реабілітації: Посібник для вищих навчальних закладів / В. Кондратенко, В. Ломоносов. — К., 2006. — 70 с.
7. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення: монографія / І.В. Мартиненко. — К.: ДІА, 2016. — 308 с.
8. Марченко І.С. Особливості логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення / І. С. Марченко // Логопедія: Науково-методичний журнал. — 2013. — № 3. — С. 52-56.
9. Спиваковская А.С. Обоснование психологической коррекции неадекватных родительских позиций // Семья и формирование личности / под ред. А.А. Бодалева. — М., 1981. — С. 38-45.
10. Хорошева Е.В. Сравнительное исследование семей, имеющих ребенка с нормативным и нарушенным развитием / Е.В. Хорошева // Психологическая наука и образование. — 2010. — № 5. — С. 52-59.